

Εισαγωγικά Μεσσηνιακά

Οι Δωριείς που διέμειναν στην Μεσσηνία κατά την Κάθοδο θεωρήθηκαν ευνοημένοι. Από τους Ηρακλείδες που ηγήθηκαν της Καθόδου, ο Τήμενος έλαβε τον Αργολικό κάμπο ως πρεσβύτερος. Ο δεύτερος στην ηλικία Κρεσφόντης απαιτούσε μεν το Μεσσηνιακό πεδίο ως ευφορώτερο του Λακωνικού, όμως λόγω της αντίδρασης του Θηβαίου Θήρα, θείου εκ μητρός των δυο ορφανών του Αριστοδήμου και επιτρόπου των, συγκατετέθη να ριχθεί κλήρος, αλλά κατά παράδοση (καλλιεργούμενη ασφαλώς από τους Λακεδαιμόνιους) προέβη σε κρύφια συνεννόηση με τον Τήμενο να νοθευθεί προκαθοριζόμενο το αποτέλεσμα της κλήρωσης σύμφωνα με την διαδικασία που είχε συμφωνηθεί. (Παυσανίας, IV, 3, 3-5; cf. P.Oxy. 2455 in R. Kannicht, *Tragicorum Graecorum Fragmenta*, vol. 5.2 Euripides, (Τήμενος και Τημενίδαί), pp. 719-22).

[Την διαφορά, και ακόμη αντιπαράθεση, ως προς την ευφορία του Μεσσηνιακού και Λακωνικού κάμπου αναφέρει διεξοδικά ο Στράβων, H 520.9-22 M.

Την Μεσσηνιακή γη επαινεί ο **Τυρταίος**:

Μεσσήνην ἀγαθὸν μὲν ἀροῦν, ἀγαθὸν δὲ φυτεύειν

Fr. 3 Prato (cf. Fr. 2)

Την αντίθεση εμφατικά τονίζει ο Ευριπίδης, Fr. 727e Kannicht (= 1083 Nauck)].

Η ευφορία του Μεσσηνιακού κάμπου συνδέεται με τα άφθονα νερά του και τον Πάμισο, μικρό στο μήκος αλλά διακεκριμένο μεταξύ των ποταμών της Πελοποννήσου για την ποσότητα και καθαρότητα της ροής του.

[Στράβων, H, 512.16-24 M: *μέγιστος δ' ἐστὶ τῶν ἐντὸς Ἰσθμοῦ ποταμῶν, καίπερ οὐ πλείους ἢ ἑκατὸν σταδίους, ἐκ τῶν πηγῶν ρυεὶς δαψιλῆς τῷ ὕδατι διὰ τοῦ Μεσσηνιακοῦ πεδίου καὶ τῆς Μακαρίας καλουμένης.* – Ἦταν τόσο μεγάλος ὥστε πλοία εἰσῆρχοντο μέχρι πάνω ἀπὸ ἐνάμισιο χιλιόμετρο, και τόσο καθαρός ὥστε τον ἀνέπλεαν ψάρια που δεν

βρίσκονται σε θολά και ιλυώδη νερά όπως οι κέφαλοι. Πausανίας IV, 34, 1-3].

Η Μεσσηνία συνδέεται ανθρωπογεωγραφικά και πολιτισμικά και με τις τρεις περιφέρειες με τις οποίες συνορεύει, την Λακωνία, την Αρκαδία και την Τριφυλία. Το αρχικό κέντρο κατοίκησης ήταν ακριβώς παρά τα κοινά σύνορα προς τις τρεις, στο Στενύκλαρο, το Βορειοανατολικό τμήμα του πεδίου. (Δεν είναι τυχαίο ότι παραδίπλα βρίσκεται η Παρρασία, η περί το Λύκαιο όρος πρωταρχική Αρκαδία).

Εκεί στο Στενύκλαρο, την Οιχαλία και την Ανδανία, συναντώνται ο αυλώνας που συνδέει το Ιόνιο (στο Καλό Νερό) με το εσωτερικό και η διάβαση που ενώνει το πεδίο της Μεγαλόπολης με τον Μεσσηνιακό κάμπο. Για την Λακωνική είχες δυο μείζονες οδούς, από τα Αρκαδικά βουνά στα νότια της Μεγαλοπολιτικής κατά μήκος μετά του Ευρώτα (όπως περίπου πάει η νέα οδός Μαγαλόπολης-Σπάρτης), ή από τις εκβολές του Παμίσου ανατολικά κατά μήκος του Νέδωνα και μέσα από το φυσικό πέρασμα που χωρίζει τον Βόρειο από τον Κεντρικό όγκο του Ταΰγετου.

Συνωδά προς την γεωγραφική συνθετότητα, πολυδιάστατη είναι και η ανθρώπινη παρουσία στην Μεσσηνία. Σε αρχέγονο στρώμα Λελεγικό (όμοιο προς το Λακωνικό, μέρος σύμφυλο προς το μεγάλο τόξο από την Νοτιοδυτική Μ. Ασία προς Πελοπόννησο και στον Ελλαδικό κορμό), συγγενές προς το Πελασγικό της Αρκαδίας, όπως και προς τους Καύκωνες και του λοιπούς αυτόχθονες πληθυσμούς της Δυτικής Πελοποννήσου, προστίθενται Αιολικές ρίζες από την Τριφυλία και Αχαϊκές από την Λακεδαίμονα.

Η Δωρική παρουσία μετά την Κάθοδο προσέθεσε μια δεσπόζουσα μεν, αλλά όχι αποκλειστική, τονικότητα στο πολυδαίδαλο μωσαϊκό της Μεσσηνίας, σε αποκαλυπτική αντίθεση προς τα γεγονότα της Λακωνικής. [Πausανίας IV, 3, 6sq.; Έφορος FrGrH 70F116-117 Jacoby]. Η αντίθεση αυτή αποτελεί την ρίζα της αντιπαλότητας Μεσσηνίων και Λακεδαιμονίων, την οποία θα εξιχνιάσουμε.

[Την πρώτη Δωρική κατάσταση στην Μεσσηνία, την αμοιβαία εύνοια μεταξύ των αρχεγόνων κατοίκων της Μεσσηνίας (Λελέγων και Πελασγών) και του Κρεσφόντη – επειδή εκείνοι μεν δυσανασχετούσαν τους Αιολείς και Μινύες άρχοντές τους, ο δε Κρεσφόντης εσχεδίαζε την συνέργεια των παλαιών πληθυσμών με τους Δωριείς – τον γάμο του Κρεσφόντη με την Μερόπη, θυγατέρα του Αρκάδα βασιλιά Κυψέλου, τον φόνο του Κρεσφόντη από τους προύχοντες της νέας μάλλον παρά της

ηττημένης προηγούμενης κατάστασης και το ξεκλήρισμα της γενιάς του, την διάσωση μόνον του γιού του Αίπυτου υπό την προστασία του πάππου του Κυψέλου στην Αρκαδία, την επάνοδο του Αίπυτου στην Μεσσηνία με την βοήθεια των Αρκαδών αλλά και των συγγενών του υιών του Αριστόδημου από την Σπάρτη και του Ίσθμιου, γιού του Τήμενου, από το Άργος, την ανάληψη της δικαιωματικής βασιλείας από τον Αίπυτο και την διαλλακτική και ισόρροπη πολιτική του προς τους παλαιούς και νέους δυνατούς αφ' ενός, τον εγχώριο και αυτόχθονα πληθυσμό αφ' ετέρου – αυτήν την πρώτιστη ιστορία της Δωρικής Μεσσηνίας συνάγουμε από πηγές οι οποίες παραπέμπουν σε πρωιμότερες ιστορήσεις.

(Πηγές: Πausanias, IV, 3, 6-8; Apollodorus, *Bibliothēkē*, II, 180; Hyginus, *Fabulae*, CXXXVII.) -

Η διήγηση του Hyginus φαίνεται να απηχεί την υπόθεση της τραγωδίας του Ευριπίδη «Κρεσφόντης» [τα σωζόμενα αποσπάσματα στον R. Kannicht, *Tr.Gr.F.*, vol. 5, 1 Euripides, pp. 477-493]. –

Η ερμηνεία των εξελίξεων στην πρωτοδωρική Μεσσηνία διαφέρει σε συγγραφείς της κλασσικής εποχής.

- Στον Ισοκράτη ρίχνεται το άδικο στους Μεσσηνίους για τον φόνο του Κρεσφόντη, δικαιολογείται δε η Σπαρτιατική κατάκτηση της Μεσσηνίας από το ότι τα παιδιά του φονευθέντος κατέφυγαν στους συγγενείς τους Λακεδαιμόνιους βασιλείς για προστασία και εκδίκηση (VI, 22-23). –
- Ο Πλάτων, ο οποίος γέρων έχει και μια ιδιότυπη, αλλά φανταστική, άποψη για την Δωρική Κάθοδο (*Νόμοι*, Γ 682d-e), σε μια μακρά και ενδιαφέρουσα ανάλυση της διαφορετικής εξέλιξης και μοίρας της Δωρικής κυριαρχίας στην Σπάρτη αφ' ενός, στην Μεσσηνία και την Αργολίδα αφ' ετέρου, αποδίδει τις αναστατώσεις στην Μεσσηνία επί Κρεσφόντου ήδη στην τυραννική του συμπεριφορά (*Νόμοι*, Γ 683c – 692c). –
- Πληρέστερη εικόνα δίνει ο Νικόλαος Δαμασκηνός (*Ιστοριών Δ'*, FrGrH 90F31, 34 Jacoby), αντλών πρωτίστως από τον Έφορο (70F116; cf. 90F32 όπου ο Νικόλαος, στο 4^ο βιβλίο των *Ιστοριών* του, σχολιάζει την Μεσόλα ως μια των πέντε πόλεων που ανεγνώρισε ο Κρεσφόντης, την οποία αναφέρει ο Έφορος. – Η κατάσταση στην Μεσσηνία σταθεροποιήθηκε επαρκώς με τον Αίπυτο, γι αυτό και η βασιλική γενιά εκαλείτο Αιπυτίδες, και όχι Κρεσφοντίδες, ούτε καν Ηρακλείδες (Πausanias IV, 3, 8)].

[[Ο Ευριπίδης έγραψε «Κρεσφόντη», αλλά οι νεώτεροι γενικά δείχνουν διακεκριμένη προτίμηση στην γυναίκα του Μερόπη. Η υπόθεση

προσήλκυσε ακόμη και τον καρδινάλιο Richelieu που λέγεται ότι συνέθεσε κάπου 100 στίχους από μια μέτρια τραγωδία με τον τίτλο «Téléphone» (το όνομα του διασωθέντος γιού του Κρεσφόντη κατά τον Hyginus) που παρουσιάστηκε στο θέατρό του το 1641. Στην Ιταλία ήδη τον 16^ο αιώνα ο κόμης Torelli είχε γράψει μια «Μερόπη» με χορικά. Σημαντικότερες είναι τέσσερις «Μερόπες», του Scipio Maffei στην Modena το 1713, αυτού του Voltaire που έγραψε την τραγωδία το 1736 βασιζόμενος στην προηγούμενη Ιταλική (πρώτη παράσταση το 1743), του Alfieri το 1783 - και η κλασικότερη από τον Άγγλο ποιητή, λόγιο και κριτικό Matthew Arnold, το 1857]].

Το πολυσύνθετο της Μεσσηνιακής ιδιοταυτότητας, και ο εναρμονισμός που επιτεύχθηκε μεταξύ του παλαιού και του νέου μετά την Δωρική Κάθοδο έδωσε μια διαφορετική ώθηση στην πρώιμη ιστορία της Μεσσηνίας κατά τους κυρίως Ελληνικούς χρόνους (από τον 11^ο αιώνα π.Χ. και μετά). Αυτό το διπλό γεγονός προσδίδει βαρύνουσα σημασία, καθ' εαυτή και συνάμα μεθοδολογική, στην Μεσσηνιακή πολιτισμική φυσιογνωμία, την τοπική ιστορία (ιδιαίτερα την πρώιμη) και στην φύση και εξέλιξη της βαθειάς και ακραίας αντιπαράθεσης μεταξύ των δύο Δωρικών καταστάσεων και συστημάτων εκατέρωθεν του Ταυγέτου.

Σε μια σειρά εννέα εκδηλώσεων θα αναλύσω τον χαρακτήρα της **Μεσσηνιακής ταυτότητας και τον ρόλο της στις εξελίξεις κατά την περίοδο γένεσης του Ελληνισμού και διαμόρφωσης των θεμελιωδών δομών του στον υψηλό πολιτισμό και τον καθημερινό βίο.** Η έρευνα θα καλύψει χρονολογικά τις φάσεις από τους τελευταίους, κυρίως, χρόνους της «Μυκηναϊκής» (Αχαϊκής με τις «κατηγορίες» των ίδιων των Αρχαίων) μέχρι το τέλος του Β' Μεσσηνιακού Πολέμου και τον αποικισμό της Μεσσήνης στην Σικελική πλευρά των Σικελικών Στενών. Με την «εποχιακή» ορολογία του Νόμου του Μεγάλου Ενιαιτού (Κοσμικού και Ιστορικού) που προανέφερα, πρόκειται βασικά για το διάστημα από το Φθινόπωρο της προτέρας (Μυκηναϊκής/Αχαϊκής) περιόδου μέχρι την Άνοιξη της (κυρίως) Ελληνικής.

30 Οκτωβρίου 2017